

“דָם יִחַשֵׁב לְאִישׁ הֵהוּא דָם שָׁפָךְ” – צמחונות?!

תקציר: בעקבות פסוק זה, יש שלמדו בפרשת שחוטי חוץ (למ"ד 'בשר תאווה') כי כוונת התורה להרחיק 'שפיכות דמים' מיותרים של החי. התופסים במוסר הצמחונות מנופפים בפסוק זה. במאמר אפריך פירוש זה, ואנסה להראות בס"ד כי רצון הכתוב בפרשתנו הוא להרחיק ממהסתאבות בעבודת הדם האלילית, ולא מ'שפיכות דמים' מוסרית.

הקדמה:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דָּבַר אֶל אֶהֱרָן וְאֶל בְּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר: אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחְנֶה: וְאֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהִקְרִיב קָרְבָן לַה' לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' דָּם יִחַשֵׁב לְאִישׁ הֵהוּא דָם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקִּרְב עַמּוֹ: (ויקרא יז, א – ד)

התורה אסרה על בני ישראל שבמדבר, לשחוט בהמות הראויות להיקרב על המזבח (שור, כשב, עז) מחוץ למשכן. מדוע הדבר נאסר?

לפני שנעיין בתשובת הכתוב, ראוי להזכיר את מחלוקת התנאים בפירוש איסור שחיטה זו:¹ **לרבי עקיבא** דיבר הכתוב במוקדשים, ואסר כאן שחיטת קדשים מחוץ למשכן (- 'שחוטי חוץ').² **לרבי ישמעאל** דיבר הכתוב בבשר תאווה (חולין). ואסר על בני ישראל כשהיו במדבר לשחוט ולאכול חולין הראויים למזבח (שור, כשב, עז) חוץ למשכן, אלא נצטוו להקדיש³ ולשחוט את זבחי אכילתם במשכן ולזרוק דמם על המזבח כבשר שלמים.⁴

¹ "ואמרת אוכלה בשר כי תאווה נפשך לאכל בשר": ר' ישמעאל אומר: מגיד שבשר תאווה נאסר להם לישראל במדבר, ומשבאו לארץ התירו להם.
 ר' עקיבא אומר: לא בא הכתוב ללמד אלא מצות האמורות כאן [לאסור להן בשר נחירה], שבתחילה הותר להם בשר נחירה, ומשנכנסו לארץ נאסר להם.
 ר' אלעזר בן עזריה אומר: לא בא הכתוב אלא ללמד דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון. (ספרי דברים יב, כ): ומחלוקתם נתבארה בתלמוד חולין טז:
² והפסוקים הבאים "אִישׁ אִישׁ.. אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ זֶבַח" באים להוסיף לאו נוסף על העלאת (הקטרה) בחוץ. וזהו ששינוי במשנה ב'השוחט והמעלה' (זבחים קו). "השוחט והמעלה בחוץ, חייב על השחיטה וחייב על העליה".
³ אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים" רש"י דברים יב כ.
⁴ והפסוקים הסמוכים – "אִישׁ אִישׁ.. אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ זֶבַח" מבוארים היטב כי עוסקים הם בהעלאת חוץ של מוקדשים. ופירוש ר' ישמעאל עולה קל עם פשט הכתוב. וכך כתב ר"י בכור שור: " ופרשה שנייה מוכחת, דקאמר: 'אשר יעלה

שחיטת בשר תאוה הותרה להם בכניסתם לארץ, כמבואר בפרשת ראה:

כִּי יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וְאָמַרְתָּ אֲכַלָּה בָּשָׂר כִּי תֵאָוֶה נַפְשֶׁךָ
לֵאכֹל בָּשָׂר בְּכָל אֹתֵי נַפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר.⁵
(דברים יב)

פשוטי המקראות כאן ובפרשת ראה נקראים בנקל כפירוש רבי ישמעאל, כך נקט הרמב"ן (ושאר בעלי הפשט) יעויין בדבריו כאן⁶. וכך חתם דבריו: "דרך ישוב המקראות על אופניהם ודרך חכמים בהגדות וברוב המקומות כמו שפירשנו".

מהי חומרת השחיטה מחוץ למשכן?

לפי ר"ע חומרת הפרשה יותר מובנת - זביחת קדשים מחוץ למשכן. הרי הוקדשו לה' וצריכים להיקרב לפני ה' במשכן ולהיזרק דם על המזבח, והנה שפך דם מחוץ למזבח. אך שיטת רבי ישמעאל צריכה לימוד מאיזה תוכן נאסר שחיטת חולין מחוץ למשכן. כך תשובת הכתוב:

לִמְעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת זְבַחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל פְּנֵי הַשְּׂדֵה וְהִבִּיֵּאם לְה' אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זְבַחֵי שְׁלָמִים לְה' אוֹתָם: וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת הַדָּם עַל מִזְבַּח ה' פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֶלֶב לְרִיחַ נִיחַח לְה': וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זְבַחֵיהֶם לְשַׁעִירִם אֲשֶׁר הֵם זָנִים אַחֲרֵיהֶם חֲקַת עוֹלָם תִּהְיֶה זֹאת לָהֶם לְדוֹרָתָם: (ויקרא יז, ה - ז)

כאן פורשה המטרה - "למען", שיביאו את זבחייהם לה', ולא שיזבחו חלילה בשדה לשעירים⁷, שכך היה דרך תועים רבים באותו דור (ראה לקמן).

מאיך, אי אפשר להתעלם מהפסוק לעיל "דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם שִׁפְךָ!" לכאורה, ניתן להבין כי מהדהד כאן ערך נוסף בחומרת איסור שחיטת בהמות - שפיכות דמים - רציחה. וראיתי פרשנים מהדור האחרון שאימצו פסוק זה והרחיבו עליו את הדיבור.

עולה או זבח' ופרשה ראשונה בחולין, אלא שפרשה ראשונה במדבר, ושנייה במוקדשין ואפילו בארץ ישראל ובארץ המרחק".

⁵ לשיטת רבי עקיבא שלא נאסר 'בשר תאוה' במדבר, מה יעשה עם הפסוקים הנ"ל שבפרשת ראה? אלא שלמד ר"ע שבאה הפרשה הנ"ל לחייב שחיטה בבשר חולין. ומכאן שבמדבר אכלו ישראל בשר תאוה על ידי נחירה, עד שנצטוו על כך בכניסתם לארץ בפרשת ראה. עיין לעיל הערה 1 ועיין לקמן סוף פרק ג בשיטת ר"ע, אם היה מותר במדבר לשחוט לחולין.

⁶ והנכון בפרשה מה שהזכירו רבותינו (חולין טז): שאסר בשר תאוה לישראל במדבר, ולא יאכלו רק שלמים שיעשו על מזבח ה' ... וזהו דעתו של רבי ישמעאל (שם) בפרשיות הללו, ומכאן אמר דמעיקרא איתסר להו בשר תאוה והוא הנאות בכתוב על דרך הפשט ... מה שכתב רש"י במוקדשין הכתוב מדבר וכו', הוא מדרשו של האומר בשר תאוה לא איתסר כלל. ועל דעתו שנית הברייתא שבתורת כהנים (ספרא ויקרא יז:ב) אבל דרך ישוב המקראות על אופניהם ודרך חכמים בהגדות וברוב המקומות כמו שפירשנו.

⁷ 'בשדה' היינו לשעירים, עיין ראב"ע: "למען אשר יביאו - זה הוא הטעם על המצוה הזאת. ופירוש על פני השדה - ולא יזבחו עוד את זבחייהם". וכן ברשב"ם: "אשר הם זובחים על פני השדה - ויש מהם שטועים (לזבוח) לשעירים ולא לשמים".

אך לענ"ד, אין מילות אלו כטעם למצווה (אלא חומרת המעשה לזובח כך). להבנתי, ניסיון פירוש הפרשה בטעם מילים אלו, וטעינת הכתוב בערך חומרת הריגת בעלי החיים, הוא בגדר העמסת הכתוב באידאות, ובשום צורה איננו הפשט כאן בפרשתנו. ואפרט:

א. הכתוב נימק מפורשות

הכתוב עצמו מנמק את איסור השחיטה על פני השדה "למען אשר יביאו" "ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים". וסיבת הכתוב היא אך ורק נימוק זה. [והמשפט 'דם ייחשב לאיש ההוא דם שפך' הוא ביטוי חומרת המעשה שהתורה משיתה על השופך את הדם בחוץ. וראה פרק ד' בו יתבאר מראשונים רבים כי מילים אלו הם סה"כ חיוב מיתה כמו 'דמו בראשו', 'אין לו דם'. ולא השוואתו לשופך דם אדם].

כך גם עולה מפירוש הראשונים. לדוגמא עיין בראב"ע⁸, רשב"ם⁹ וחזקוני¹⁰.

וכבר ידועה המחלוקת בטעם הקרבנות בין הרמב"ם¹¹ לרמב"ן¹², ועל פי מחלוקתם, לכאורה יש להתבונן גם כאן, מהו הטעם הדומיננטי יותר – אם מפאת כבוד המשכן אשר נכחו ישראל בקרבנו – 'למען אשר יביאו', או בשביל להרחיקם מן העבירה – 'ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים'.

עכ"פ בין לדעה זו ובין לדעה זו, נטילת הדם השייך למזבח ושפיכתו חוץ היא ורק היא האקט החמור שהתורה לימדה בפרשה זו. וכן מנימוק 'ולא יזבחו לשעירים', משמע שדווקא אקט זביחת הבהמה בשדה הוא החלק המסוכן, ולא המתתה הפשוטה או אכילתה. [עיין לקמן ג']

והיה נראה כי פסוק זה הוא סייעתא לשיטת המורה נבוכים¹³ – שכל עבודת הקרבנות נועדה להציל את בני ישראל מהקרבה לע"ז. אך בפשטות יש לחלק מצווה זו משאר עבודת הקרבנות¹⁴. שהרי כאן דיברה תורה באיסור שחיטת בשר חוליין ובחיוב הקדשתו, ואפשר לומר שלכולי

⁸ למען אשר יביאו – זה הטעם על המצוה הזאת ופירוש על פני השדה ולא יזבחו עוד את זבחיהם.

⁹ דם יחשב לאיש ההוא דם שפך – חיוב מיתה יחשב משמים לאיש ההוא אותו דם ששפך בשעת שחיטת חוץ. אשר הם זבחים על פני השדה – יש מהם שטועים [לזבוח] לשעירים ולא לשמים".

¹⁰ דם יחשב – בחולין הכתוב מדבר להרגילם שימשכו ידיהם מעבודת כוכבים, כמו שמפרש והולך 'ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים', שהיו שטופים בהם במצרים, וציוה עכשיו שיעשו חולין שלהם שלמים: דם שפך – ששפך דם שהיה לו לזרקו לפני הקב"ה..."

¹¹ במורה נבוכים ח"ג, לב. וכן יעוין שם בפרק מ"ו.

¹² עיין רמב"ן ריש ויקרא א, ח.

¹³ וכן יעוין ר"י בכור שור על אתר: "ולא יזבחו עוד את זבחיהם – כלומר: איני אומר מפני שאני צריך לזבחיהם, אלא מפני שלא ירגילו להקטיר לעבודה זרה. וזהו ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח (ירמיהו ז, כב) כי איני לא רעב ולא צמא, ולא עשיתי אלא כדי שישמעו לקולי, ולא ירגילו לעבודה זרה ושיתכפרו מעונם. ולהנאתם נתכוונתי ולא להנאתי."

¹⁴ דוגמא נוספת להבדלים בין סוגי עבודות הקרבנות, עיין בהקדמת ה'משך חכמה' לספר ויקרא, שנקט פשרה בין הרמב"ם לרמב"ן, והבדיל בין הקרבה בכמות להקרבה בבית המקדש. שבבית המקדש כוונת ההקרבה היא תיקון רוחני כפי שביאר הרמב"ן ובה נאמר 'ריח ניחוח', לעומת ההקרבה בכמה שהתאפשרה בשביל להציל זביחה לע"ז.

עלמא הוא מטעם הרחקה מע"ז¹⁵ כמבואר בכתוב 'ולא יזבחו עוד לשעירים'. [בסוף המאמר תובא שיטת הרמב"ן בפרשה. ניווכח שגם כאן חלוק מעט הרמב"ן עם המו"נ בעיקר הטעם.] ומצאתי מי שאכן למד מפסוקים אלו שורש ומקור לשיטת הרמב"ם¹⁶ שעיקר הקורבנות לצמצם מעשים ודעות נפסדים - עבודה זרה ואביזריה (ולא מ'רצח' בהמות). כן כתב המהר"ם אלשקר בהגנתו על דברי הרמב"ם מהמשיג עליו¹⁷, וז"ל:

אבל עורה ופקח עיני שכלך אתה וכל המשיגים עליו בעניין זה, ודעו וראו איך אלו הדברים בעצמם, הן הן דברי רבי פנחס בן יאיר בויקרא רבה, דאמרינן התם על פסוק "ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים" - אמר רבי פנחס בן יאיר: משל למלך שהיה לו בן אוכל נבלות וטרפות. אמר המלך: מה לעשות? להפרישו אי אפשר, שכבר הורגל בכך. אבל יסעוד אצלי, ויובדל מעצמו. היינו דכתיב 'למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זבחים', וגומר, 'ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים'. ע"כ.

המעין בויקרא רבה¹⁸, ייווכח עוד יותר כי מודגש מאוד טעם הזביחה לשעירים וריחוק הבמות: "רבי פנחס בשם רבי לוי אמר, משל לבן מלך שגס לבו עליו והיה למד לאכול בשר נבילות וטרפות, אמר המלך זה יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נדור (גדור), כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודת כוכבים במצרים והיו מביאים קרבניהם לשעירים דכתיב (ויקרא יז, ז): "ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים" ואין שעירים אלו אלא שדים שנאמר (דברים לב, יז): "ויזבחו לשדים" ואין שדים אלו אלא שעירים שנאמר (ישעיה יג, כא): "ושעירים ירקדו שם" והיו מקריבין קרבניהם באיסור במה ופורעניות באות עליהם, אמר הקב"ה יהיו מקריבין לפני בכל עת קרבנותיהן באהל מועד והן נפרשים מעבודת כוכבים והם ניצולים, הה"ד "איש איש מבית ישראל" וגו'."

עיינ עוד שם בדברי התנאים שבתורת כהנים (שם ה, שם ט), ותיווכח כי כל העניין סובב סביב ריחוק הבמות.

על כל פנים, רבי פנחס בהסבירו את מצוות הקרבנות, לא כתב אלא שבאה התורה לרפאות דעות נפסדות וטומאת גילולים¹⁹. ובבעיית הריגת החיות לא דיבר כלל.

¹⁵ ונכוחים אנו לראות כאן גם קולה גדולה שהתירה התורה משום חשש זה, שהרי התיר כאן הכתוב באותה שעה דבר שהיה אסור לדורות - לאכול בשר שלמים לתיאבון. אבל בארץ ישראל כשהיה בשר תאוה מותר, היה אסור להביא שלמים כדי לאכול הבשר לתיאבון, דמשלחן גבוה קא זכנ. ומי שאוכל בשר קרבן ה"ז דומה לאוכל על שלחנו של מלך (עיינ בהעמק דבר במקום).

¹⁶ ועיינ הערה 13.

¹⁷ סימן קיז (בשו"ת מהר"ם אלשקר) מכונה 'ספר ההשגות'. אותו ייחד מהר"ם אל אשר להשיג על 'ספר האמונות' לחכם רבי שם טוב אבן שם טוב אשר תקף את הרמב"ם בחריפות. אף מהר"ם אל אשר משיב בעוז ובחדות לחכם המקובל ומגן על הרמב"ם ומייקר דבריו.

¹⁸ פרשה כב, ח.

¹⁹ על כן צמצמה התורה את עבודה זרה. ומובנים עפ"ז ציוויי התורה על ריכוז העבודה וייחוד הכהונה, דהיינו ריחוק הבמות, שעל ידי כך מרוחקים מנהגים נפסדים המצויים בהם ועיינ גם במורה שנוגע בנקודה זו: "הקרבת הקורבנות, ואף על

ואם כוונת התורה הוא למנוע שחיטת בהמה מסיבות מוסריות של 'רציחת חי' ולהכשיר הזביחה ע"י נתינתה כקרבת לה' - שציוותה תורה להביאה למזבח שיישפך שם דמה, וכך תותר הבהמה לאכילה מפני שזכה משולחן גבוה, או שאר פירושים על דרך זה, - אם כן, היה לה לתורה לדרוש את זביחת בשר התאווה גם על גבי במה (כשאינן משכן או בזמן היתר במות). ומהא שלא ציוותה תורה כן, ואף הרחיקה מזה (עיין לקמן ב'), מסתבר שרצון התורה הוא להרחיק מזביחה בשדה לשעירים, ולכן רק על ידי הבאת הבהמה למשכן ה' דווקא²⁰, תימנע התעיה אחר תועבה זו. [ועיין מיד להלן בביאור הפרשה בראה אשר במשנה תורה (דברים יב)].

אף הרמב"ם לא העלה לקרבנות טעם מוסרי של שפיכת דמי החי (- כגון 'להרחיק מאכילת בהמות'. או כדי שלא תהיה שפיכת הדם של הבהמה לשווא לגמרי, רק תיזרק על המזבח, או שזריקתו תהיה כפרה על המתת החי), אלא ביאר רק טעם פולחני, והיינו דברי המדרש, שהוא מקדושת ישראל והרחקתם מטינופת ע"ז.

**"לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו"
"יזבחו לשדים לא אלה"**

כפי שאמר רבי פנחס במדרש, אין זו הפעם היחידה בתנ"ך שמתגלה לנו כי שפיכה ועסק הדם, עורר רגש עז וסערת נפש אשר הביאה רבים לתעות אחר השדים. במהלך המאמר יתבהר לנו מכמה פרשיות, שבזמנם היו תועים רבים לקחת את הדם לשעירים ולשדים, והיו דבוקים מאוד בפולחן זה. כפי המתבאר בפרשה - "לשעירים אשר הם זנים אחריהם", וככתוב בשירת האזינו "יזבחו לשדים לא אלה"²¹.

אכילת הדם ואכילה על הדם כדרך התחברות לשדים, מתבארת גם מהפסוק "לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו" (ויקרא יט כו). ואע"פ שנדרש בברייתא (סנהדרין סג.) בכמה וכמה טעמים, פירש שם הרמב"ן על דרך הפשט "שהוא מין ממיני הכשוף או הקסמים, כי הוא דבר

פי שהן לשמו יתעלה, הרי לא נצטוונו כפי שהיה בתחילה, כלומר: להקריב בכל מקום ובכל זמן, ולא להקים היכל היכן שיזדמן, ולא יהיה המקריב מי שיזדמן, החפץ ימלא ידו, אלא כל זה נאסר. ונקבע בית אחד, 'אל המקום אשר יבחר ה', ואין להקריב בזולתו, 'פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה'. ולא יהיה כהן כי אם זרע מסוים. כל זה כדי למעט סוג זה מן העבודות, ושלא יהא ממנו אלא מה שלא חייבה חכמתו לעזבו לגמרי. "מו"נ ח"ג לב מהדורת הר"י קאפח). ועיין בפרשת ראה ותיווכח כי איסור הבמות נושק לפרשת היתר בשר תאווה. וראה להלן אות ב'.

²⁰ הכתוב חוזר ומדגיש כמה פעמים (בצורה מעוררת דרישה) את הבאת הקרבן למשכן והקרבתו ע"י הכהן, ולא רק את זביחתו לה': "ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונקרת האיש ההוא מקרב עמו: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זכחים על פני השדה והביאם לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים לה' אותם: וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' פתח אהל מועד".

²¹ מהפסוק שם משמע שזו הייתה תועבה חדשה בזמנם ('טרנד' בלע"ז), ולא מימים קדמונים. עיי"ש ברש"י: חדשים מקרוב באו - אפילו האומות לא היו רגילין בהן, וגוי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי. ובראב"ע: "חדשים מקרוב מימים מעטים, אינם קדמונים, אפילו אבותיכם לא ידעום". וכן במו"נ (ח"ג, מו): "ודע, כי האמונה הזו התחדשה קרוב לזמנו של משה רבנו ונהו אחריה רבים, וטעו בה בני אדם, תמצא זה מפורש בשירת האזינו, 'יזבחו לשדים לא אלה אלוהים לא ידעום חדשים מקרב באו לא שיערום אבותיכם'. וכבר ביארו חכמים ענין אמרו 'לא אלה', אמרו שהם לא חדלו מלעבוד נמצאים עד שעבדו דמיונות, לשון ספרי: לא דיין שהם עובדים חמה ולבנה כוכבים ומזלות אלא שעבדו בכואה שלהם, וכבואה שם הצל."

למד מענינו (- "לא תִּנְחָשׁוּ וְלֹא תַעֲוֹנֶנּוּ"). והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבצים שם כפי דעתם, ואוכלין על שולחנם להגיד להם העתידות". עיי"ש שמפרש עפ"ז את הכתוב בספר שמואל (א, יד, לג): "הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם".

ובמורה נבוכים (ח"ג, מו) סיפר הרמב"ם כי אכילת הדם ואכילה על הדם מעבודה אחת הן. וז"ל שם²²:

"... והיו שם אנשים שאכילת הדם קשה עליהם, מפני שהוא דבר שטבע האדם קהה ממנו, ולפיכך היו שוחטים בעל חי ומקבצים דמו בכלי או בגומה, ואוכלים בשר אותו הנשחט סביב אותו הדם, ומדמים בפעולה זו שהשדים אוכלים אותו הדם שהוא מזונם, והם אוכלים הבשר, ותושג הרעות, כיון שהכל אכלו על שלחן אחד בקבוצה אחת, ויבואו אליהם בדמיונם אותם השדים בחלום..."

נמצא שאכילה על הדם הוא מהתעייה אחר השעירים, וכך הוא גם בראב"ע:

"והאוכלים על הדם, כאילו אכלו זבחיהם לשעירים, כאשר פירשתי: שהיה כן מנהגם במצרים לזבוח בשם השדים (ראב"ע ויקרא יז, ז)"

ובספורנו חידד זאת כי הדם הוא מאכל השדים מפני שהוא הנפש, וע"י אכילת הדם הוא הנפש יתחברו בשדים. ודבריו מובאים בהערה²³. (וכן כתב הריטב"א בהביאו את דברי הרמב"ם עיין לקמן פרק אחרון)

ב. התר אכילת בשר תאווה בסוף פרשת ראה.

בפרשת ראה נכתב היתר אכילת בשר תאווה אחר שיכנסו לארץ ויתרחקו ממקום המקדש. עיון הפסוקים בפרשת ראה מאשש לענ"ד את ההבנה כי הרחקת הכתוב היא מהסתאבות אחר עבודת הדם האלילית, ולא משפיכת דם מוסרית.

(הפירוש דלהלן מתבקש: א. מסמיכות הפרשיות שם. ב. חזור ושנה במילים 'אות נפשך' עד כדי דרישה שיהיה 'בכל אות נפשך'. וכן דגש על אכילת 'בשר'. ג. הביטוי 'תשפכנו כמים').

כל מתבונן יזהה שפרשת 'וכי ירחק ממך המקום' הינה המשך לנאמר לעיל מיניה – ריחוק הבמות בכל פינה אפילו לשם ה', ריבוי הבמות הוא דרך עובדי עבודה זרה, ומהווה סכנה לתעייה והסתאבות בעבודת הדם. וכך נאמר שם לעיל:

²² לקמן הערה מס' 35 יובאו דברי הרמב"ם בשלמותם.

²³ "ובהיותם (השדים) אוכלים ושותים יהיה בהכרח מזונם עצם מורכב דק מאד שישתנה לעצם הנזון. ואין במורכבים אצלנו יותר דק מאותו אד הדם אשר ממנו יתהוה רוח נושא לכה החיוני. וזה הכח הנשוא בו הוא נפש החי כאשר הוא חי. ובהיות שזה הכח לא יהיה בלתי זה הנושא יקרא זה הנושא לפעמים נפש כאמרו כי הדם הוא הנפש ובהיותו מזון לשדים הנה המקריב להם דם אשר בו זה העצם שאין כח בידם לקחתו.. יקנה אהבתם והאוכלו יקנה מזג נוטה לטבעם ויאהבו חברתו. וכאשר היו רבים חפצים בחברת השדים ואהבתם כדי שייסיעוהו בהשגת הערב הבלתי מועיל אשר תאותו נקנת באכילת עץ הדעת היו מגישים דם למנחה לשדים ואוכלים אותו להתחבר עמם וקצתם היו אוכלים אצל בית מקוה דמים בחשבם ששעירים ירקדו שם כדי למשוך אהבתם והתחברות עמהם". יש לציין, שבניגוד לרמב"ם ראב"ע ועוד שהובאו לעיל, הספורנו טוען שבאמת יש שדים במציאות.

“אֲבָד תֵּאבְדוּן אֶת כָּל הַמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר עֲבַדוּ שֵׁם הַגּוֹיִם ... עַל הַהָרִים הַרְמִים וְעַל הַגְּבְעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ וְעֵנָן ... לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם: כִּי אִם אֶל הַמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם לְשׂוֹם אֶת שְׁמוֹ שֶׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: וְהִבַּאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם ... לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אָנַחְנוּ עֹשִׂים פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו: כִּי לֹא בָאתֶם עַד עֵתָה אֶל הַמְנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ: וְעַבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן ... וְהָיָה הַמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשִׁכְנוֹ שְׁמוֹ שֶׁם שָׁמָּה תִבְיָאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוָּה אֶתְכֶם עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם ... הַשְּׁמֹר לָךְ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה: כִּי אִם בַּמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' בְּאַחַד שְׁבִטֶיךָ שֶׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשֶׁם תַּעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוָּה:” (דברים יב)

אלא שאם אכן צריך לזבוח רק במקום אשר יבחר ה', איך יוכלו ישראל לאכול בשר בגבולין, הרי אף בשר חולין נצטווינו (באחרי מות) לעשותו שלמים. על כך משיבה תורה מיד בפסוק הסמוך - "רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר..". - שמותר לזבוח (- לשחוט) בגבולין רק בתנאי שזבוח לשם בשר תאווה - לחולין גמורים. בלי שום כוונה שמימית בזביחה ובשפיכת דם. ולכן מדגישה תורה פעמים רבות שזביחת חולין מותרת רק 'כי תאווה נפשך לאכול בשר', ורק אז מותר לזבוח בתנאי שכל האכילה היא לשם תאווה - 'בכל אות נפשך תאכל בשר' ולא לשם קרבן. ומדגישה התורה שהתר זביחת חולין הוא רק כאשר התאווה היא ל'בשר' דווקא ולא ל'דם'. ומותר לאכול כצבי וכאיל אשר לא מעוררים שום רגש פולחני בדמם כי חיות המה ואינם עולים על המזבח, כך גם כאשר מתאווה לבשר בהמה מותר לאכול אם מתייחס אליה כצבי וכאיל.

ואף בבשר תאווה, עדיין קיים חשש שלאחר הזביחה יאכלו את הדם או יאכלו 'על הדם' ובוזה יקיימו בעצמם ההקרבה והחיבור לשדים אשר הם תועים אחריהם, על כן מצווה התורה לשפוך הדם ויהיה חשוב כמים, ולא לאכול כלל. וכך נקרא הכתוב כחומר, בפרשה הראשונה שם²⁴:

“רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר בברכת ה' אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל: רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים..”

וכן בפרשה הבאה:

“כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר לך ואמרת אכלה בשר כי תאווה נפשך לאכול בשר בכל אות נפשך תאכל בשר: כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשוים שמו שם וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך: אף כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו יאכלנו: רק חזק

²⁴ צ"ע כפילות הפסוקים האלו, שהרי הוקדש להם פרשיה שלימה מיד לקמן. ועוד יל"ע, שבפרשה הבאה הודגש ההיתר דווקא בגלל ריחוק המקום מה שאין כן בפרשיה זו (שהוא רק מרומז ב'בכל שעריך'). ויתכן שהביא הכתוב בדרך קצרה את הקשור לעניין, מה שעתידי מיד לפרט ולהסביר בפרשה מיוחדת ומנומקת.

לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר: לא תאכלנו על הארץ
תשפכנו במים: לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך כי תעשה הישר בעיני ה':"

ואם מיעטה תורה עבודה בדם, שמא אף על המזבח אינו רצוי, על כן אמר הכתוב:

"רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה': ועשית עלתיך הבשר
והדם על מזבח ה' אלהיך ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל:"

דהיינו, שבקדשים אכן יש עסק גם בבשר וגם בדם, אלא שהדם ישפך על המזבח, ורק הבשר
יאכל.

בחזרה לפרשת 'שחוטי חוץ'

לאחר כל זאת, נשוב ללמוד את הנאמר בפרשתנו פרשת 'שחוטי חוץ' [- חולין לרבי ישמעאל,
או קדשים לר"ע], לענ"ד כמעט ולא יתכן ללמוד אחרת את הפרשה.

מעשה ה'זביחה' ושפיכת הדם, היא פעולה מעוררת רגש עז וסערת נפש. בזמנם היו תועים
ולוקחים את הדם לשעירים ולשדים. היו דבוקים בפולחן זה עד כמעט בלתי אפשרות להימלט
ממנו וככתוב בשירת האזינו "יזבחו לשדים לא אלה". על כן אסרה תורה כליל את זביחה מחוץ
למשכן ה' - בשדה, כי בהכרח יבואו רבים לתעות בעבודת הדם המסואבת הזו.

וזהו אשר ציווה ה' לבני ישראל אשר במדבר כי לא יזבחו מחוץ למשכן ה', אלא יביאו את
זבחיהם אשר זובחים בשדה, ויזבחו לה' ויזרקו את הדם על מזבח ה'.

מי אשר יסור מהוראה זו דמו בראשו כי 'דם שפך', דם הראוי למזבח שפך לשעירים. 'דם שפך'
הוא חטא חמור כעבודה זרה וכשפיכות דמים. אע"פ שמילים אלו מעוררים קונוטציה של רצח,
אין זה מפאת מהות החטא, כי אם רצון הכתוב להדגיש חומרתו של העושה כן.

גם בפרשת 'כי ירחיב' ניווכח מכך שנדרשת התורה לצוות "רק חזק לבלתי אכל הדם", שמעשים
ומחשבות אלו היו להם קשים לפרישה וצריכים חיזוק. וכך מצאתי בספרי: "רק חזק לבלתי
אכול הדם. רבי יהודה אומר, מגיד שהיו שטופים בדם קודם מתן תורה."²⁵

ג. 'זביחה' אסרה תורה ולא 'הריגה'

כאמור לעיל, הפרשה עוסקת ב'זביחה'. במילים אחרות הבעיה המרכזית היא ה'שחיטה'
ו'שפיכת הדם' - כשהדם איננו נזרק על המזבח.

²⁵ ובמו"נ (שם): "כל אלה השקפות שהלכו אחריהן באותן הזמנים, והיו חשובות מפורסמות, לא היה ספק אצל ההמון
באמתתן, ולכן באה התורה - השלמה אצל יודעיה - לסלק את אלה החלאים המושרשים, ואסרה אכילת הדם,
והחמירה באיסורו כדרך שעשתה באזהרה על עבודה זרה בדיוק... והזהיר מלהתקבץ סביבו ולאכל שם, ואמר: "לא
תאכלו על הדם".

על כן, כל פעולה שאיננה 'שחיטה' אלא 'הריגה', הרי היא מותרת. שהרי לא 'שפך דם' מחוץ לעזרה ולא לקח את הדם הראוי למזבח. ולא מצינו שנאסר להם במדבר הריגת בעלי חיים לצורך עורם ולצורך שאר שימושים. וכן כתב הגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א בהערה לספר 'דרך שער העליון'²⁶ (לרב רא"ם הכהן): "גם לדעה האוסרת בשר תאוה במדבר, היה מותר חיה. כמו כן היה מותר להרוג בהמה כדי ליקח את עורה וכדומה".

ודברים נפלאים מצאתי במשך חכמה (עה"פ 'ולא יזבחו') המחזקים את הדברים הנ"ל:

"והנה בפר שהקריב אליהו (מלכים א, ית, לג) לא נזכר השחיטה והזריקה, רק זיערוך את העצים וינתח את הפר וישם על העצים, משום דהוי שחוטי חוץ, וחייב כרת על השחיטה והזריקה, דרק משום מגדר מלתא ועל פי הדיבור, יעויין יבמות דף צ ע"ב. לכן לא כתוב בפירוש, כדי שלא נלמוד מזה לדורות.."

גם בעלי מומין (עי' רלב"ג) אשר לא יעלו על מזבח ה' לא נאסרו לבני ישראל במדבר. וכן שאר בעלי חיים שאין קרבים על גבי המזבח. ואם המתת הבהמה כשלעצמה היא העוול המוסרי כאן בפרשה, מדוע לא נאסר המתת בעלי חיים לצורך שאר שימושים.²⁷

תוכן הפרשה לפי רבי עקיבא ולפי רבי ישמעאל

אם רצון הכתוב לפי רבי ישמעאל, הוא הרחקת הריגת בעלי החיים והצדקת המיתה ע"י קידוש דמם למזבח, הרי שקיים פער גדול בתוכן הפרשה בין פירוש ר"ע לפירוש רבי ישמעאל.

לרבי עקיבא תוכן הפרשה בא ללמד חומרת שחוטי חוץ – קדשים. ולרבי ישמעאל הוא עניין אחר לגמרי – הצדקת מיתת בעלי חיים.

אך אם יש כאן דרישת הדם למזבח בקרבת המשכן או ריחוק הזביחה והשפיכה לשדים, אזי הזהרת הפרשה שייכת לתוכן 'שחוטי חוץ' וקרובים דברי ר"ע ור"י, רק דלפירוש רבי ישמעאל נתחדש שבמדבר כל הבהמות דין קדשים להם להיאסר בשחיטת חוץ.

שחיטת חולין נאסרה במדבר אף לרבי עקיבא, דהותרו החולין רק ע"י נחירה

זאת ועוד. יש התופסים בשיטת רבי עקיבא כי לא זו בלבד שהותר להם נחירה במדבר, אלא אף נאסרה להם השחיטה לצורך חולין, ואכילתם היא אך ורק על ידי נחירה.²⁸ כי שחיטה לגבוה.

²⁶ מבוא לפרק 'השוחט והמעלה'. הערה 15.
²⁷ אכן יש לעיין אם הותר להם שימוש אחר בדם שאיננו לאכילה והקטרה כגון ל"יאניבא' (להכריח תולעת מפשתן). לדורות לא נאסר הדם אלא לאכילה (עיי"ש בהערת ר"א נבנצל הערה 20) אך יל"ע באשר לדור המדבר.

²⁸ עיין בפירוש הרמב"ן חולין יז. שלא הסכים עם דעה זו, ולמד שלר"ע לא נאסרה שחיטה מחוץ למשכן אלא בבשר קדשים. אבל משיטת הרמב"ם (שחיטה פ"ד ה"ז) בפסיקתו כשיטת רבי עקיבא, משמע שלמד בדעת ר"ע שבמדבר נאסרה שחיטת חולין אלא אם כן הקדישו לשלמים. וז"ל:

"(יז) כשהיו ישראל במדבר לא נצטוו בשחיטת החולין אלא היו נותרין או שוחטין ואוכלין כשאר האומות. ונצטוו במדבר שכל הרוצה לשחוט לא ישחוט אלא שלמים שנאמר "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור" (ויקרא יז-ג) וגו' ואל

הרי שגם בשיטת רבי עקיבא קיימת ההבנה כי מעשה ה'זביחה' הוא אשר עומד בבסיס הפרשה. וכאמור, עניין זה מובן בכתוב – 'למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם... ולא יזבחו את זבחיהם לשעירים'. ולפי"ז כמעט ולא נחלקו ר"ע ורבי ישמעאל בביאור הפרשה כאן, ושניהם פירשו את הכתוב מטעם אחד, והוא ריחוק עבודות הזביחה והדם המסואבים. שוב ראיתי שכתב כן הנצי"ב. מובא בהערה²⁹.

ויותר מזאת, מהא שהתיר ר"ע אכילת חולין ע"י נחירה - מיתה קשה יותר, ואסר ע"י שחיטה - מיתה קלה יותר, משמע שלא צעב"ח הוא נימוק הפרשה כי אם עניין ה'זביחה' והדם.

תוכן שחיטת קדשים לעומת שחיטת חולין

ודאתינן להכי, יש לתת את הדעת במאמר מוסגר, האם יש קשר מהותי בין שחיטת קדשים לשחיטת חולין (הנוהג אחר כניסתם לארץ³⁰). האם שני חיובים נפרדים הן³¹ והדמיון ביניהן הוא מקרי, או ששתי השחיטות מטעם אחד ומחובה אחת.

ואם הן מטעם אחד, עדיין יל"ע האם השחיטה שורשה מעולם החולין - המתת הבהמה כהלכה, שלא תיעשה נבלה, שאף את הזבח צריך להמית כהלכה ולמנוע נבילתו. או דילמא, שהשחיטה

פתח אהל מועד" (ויקרא יז-ד) וגו' "למען אשר יביאו" (ויקרא יז-ה) וגו' "וזבחו זבחי שלמים לה'" (ויקרא יז-ה) וגו'. אבל הרוצה לנחור ולאכול במדבר היה נוחר: (יח) ומצוה זו אינה נוהגת לדורות אלא במדבר בלבד בעת היתר הנחירה. ונצטוו שם שכשיכנסו לארץ תאסר הנחירה ולא יאכלו חולין אלא בשחיטה. וישחטו בכל מקום לעולם חוץ לעזרה שנאמר "כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך" (דברים יב-כ) וגו' "וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך" (דברים יב-כא) וגו'. וזו היא המצוה הנוהגת לדורות לשחוט ואחר כך יאכל: "ופסק הרמב"ם הוא כרבי עקיבא, וכן כתבו בנו"כ. ועיין הערה הבאה.

²⁹ בס"ד כיוונתי לדברי הנצי"ב כאן בהעמק דבר, ואצטט את לשונו:

אשר ישחט וגו' - פרש"י במוקדשין דבר הכתוב. וכתב הרמב"ן דזה לר"ע דס"ל בשר תאווה היה מותר במדבר. אבל לרבי ישמעאל המשמעות כפשוטו דאפילו חולין אסור היה במדבר. אבל מלשון הרמב"ם הלכות שחיטה פ"ד הי"ז מבואר דאפילו לר"ע הכי הוא דהמשמעות כפשוטו. ולא היה מותר במדבר בשר תאווה אלא בנחירה דוקא ולא לשחוט. ומשום שהיו רגילים לשחוט במדבר לשעירים כדי להביא את שטף הדם לע"ז. אבל בנחירה לא היו רגילים להקריב לע"ז. מש"ה לא אסר הכתוב לאכול לתאווה אלא שחטה ולא נחלקו ר"ע ור"י אלא במשמעות הפ' דכי ירחיב וגו' דשם כתיב מצות שחיטת חולין אבל במשמעות פרשה זו דשחטי חוץ לא נחלקו לעולם. ולכ"ע היה מתפרש אפילו בחולין שהרי סתם כתיב אשר ישחט וגו' אבל לדורות היה פ"ה הפ' במוקדשין. מעתה לא נחלקו דרשת הת"כ והמדרש שהביא הרמב"ן במשמעות הפ' דהת"כ דריש לדינא לדורות והמדרש לפי דרכו דרש באגדה שהיה לשעתו וע"ע מש"כ בספר במדבר יא, כב.

[הרחב דבר: והכי מוכח בסוגי' דחולין דט"ז ע"ב דאוקי רבה הא דתנן לעולם שוחטין כר"י ומתקיף לה רב יוסף האי לעולם שוחטין לעולם שוחטין ואוכלין מיבעי ליה. ופרש"י כיון דלא כו' דחוק. ולדעתנו ה"פ שהרי לענין שחיטה לא נחלקו ר"י ור"ע מעולם שהיה אסור במדבר לתאווה. אלא לאכילה פליגי דלר"ע היו אוכלין גם בשר נחירה. וא"כ עיקר הדיוק אוכלין. והא דלא אוקי באמת כר"ע ומשום שחיטה דבמדבר היה אסור לשחוט. היינו משום קושיא אחריתי דשם.]

³⁰ לרבי עקיבא - נצטוונו על שחיטת חולין בכניסה לארץ, ובמדבר היו נוחרים ואוכלים. לרבי ישמעאל - נצטוונו כבר לפני כן על השחיטה, חולין כקדשים, אך נאסר עלינו במדבר לשחוט לחולין, והותר רק ע"י הקדשתה לשלמים.

³¹ בכמה מקומות במסכת חולין מבואר שבקדשים יש מעכב בצורת השחיטה שתהיה עם דם, מה שאי"כ בחולין. לדוגמא: עיין בסוגיא בחולין כט ע"א. וכן עין שם לג ע"א אך ברש"י שם מבואר שהדם נצרך כדי להיזרק ולהתיר אכילתה, ולא משום כשרות שחיטתה.

מעולם הקדשים, ובכניסת בני לארץ התעלתה לה אכילת החולין אף בגבולין, ויש בה כעין שחיטת הקדשים.

לפי הנתבאר לעיל, יש לדחות כליל אפשרות ששחיטת חולין קיבלה אלמנטים של קודש, שהלא התורה הרחיקה זביחה מקודשת שאינה בעזרה.

ואם הן אכן מטעם אחד, הן מתוכן שחיטת חולין ולא להפך. ונראה שכן גישת הר"י מאורליני"ש (בביאורו טעם 'שחיטה לאו עבודה' ושחיטת קדשים כשרה בזר):

"וה"ר יעקב דאורליני"ש מפרש לאו עבודה היא לפי שטוה בחולין ובקדשים א"כ לאו מטעם עבודה צוה המקום שחיטה."

וראיתי שתלו דיון זה בשני הפירושים שפירשו חכמינו לפסוק 'וְזָבַחְתָּ .. פֶּאֶשֶׁר צוֹיֹתֶךָ', אחת בספרי ואחת בגמרא. בספרי משמע שפירושו 'כאשר צויתך - בקדשים', דהיינו שתלה שחיטת חולין בשחיטת קדשים, וז"ל הספרי:

'כאשר צויתך': מה קדשים בשחיטה - אף חולין בשחיטה.³² (ספרי דאה, עה)

אבל בגמרא בחולין (מובא ברש"י עה"ת) משמע שפירושו 'כאשר צויתך - בתורה שבעל פה', דהיינו ששחיטת חולין עצמאית לגמרי ולא נקשרה בשחיטת קדשים:

רבי אומר: 'זוּבַחַת .. כֹּאשֶׁר צוֹיֹתֶיךָ': מלמד שנצטוו משה על הושט, ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף, ועל רוב שנים בבהמה. (חולין כח ע"א)

על כל פנים, כאמור לעיל, גם אם מטעם אחד הן, קשה לומר שבשחיטת חולין קיים מרכיב 'עבודתי' כבשחיטת הקודש. דהלא זה הדבר שהרחיקתו תורה בפרשיות שעליהם נסוב המאמר. ואם נתייחס לפירוש הספרי, נאמר, שהתורה לקחה את 'מעשה' השחיטה שהיה נעשה עד כה רק בקודש - לשם דם - כדי לקבל את הדם למזבח, והתירה אותו בחולין, בשביל להסיר את הנפש ולשופכה על הארץ כמים. לפי"ז, התיר הכתוב מעשה זה (למען ישפך על הארץ), ולא העלה מעשה שחיטת חולין לעולם הקודש. ויל"ע בדבר זה ואכמ"ל.

ד. "דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הֵהוּא דָּם שְׁפָךְ"

כפי שצוין בתחילת המאמר, את המילים האלו אפשר לפרש בשתי דרכים:

פירוש א' - 'נחשב לו דם אדם שפיכת דם הבהמה'.

פירוש ב' - 'בר קטילא (כעין 'דמו בראשו') האיש ההוא שהרי שפך דם'.

ונחלקו בכך הפרשנים. יש שפירשו כי אכן נחשב כאילו שפך דם אדם, כן הוא ברש"י:

דָּם יִחָשֵׁב - כשופך דם האדם, שמתחייב בנפשו.

³² ועיי"ש בהמשך: "או מה קדשים במחיצה, אף חולין במחיצה? תלמוד לומר 'ואכלת בשעריך'."

וכן משמע בת"י שתירגם:

"אדם קטל יתחשב לגברא ההוא ותהי ליה כאילו אדם³³ זכאיי אשד וישתעי בר נשא ההוא מגו עמיה".

ובר"י בכור שור:

"דם יחשב – נחשב עליו כאילו שופך דם אדם בלא עדים והתראה, והוי בכרת."

אמנם רבים מהראשונים טרחו לפרש שהמילים הנ"ל הם ביטוי חומרת המעשה שהתורה משיתה על השופך את הדם בחוץ, או שהם סה"כ חיוב מיתה כמו 'דמו בראשו', 'אין לו דם'. ולא השוואתו באמת לשופך דם אדם.

הרשב"ם טרח לפרש:

דם יחשב לאיש ההוא דם שפך – חיוב מיתה יחשב משמים לאיש ההוא, אותו דם ששפך בשעת שחיטת חוץ.

וכן הוא ברלב"ג:

הנה הדם ששפך בזאת השחיטה יחשב לו דם, רוצה לומר שכבר יתחייב עליו מיתה.

ובחזקוני:

דם שפך ונכרת – ששפך דם שהיה לו לזרקו לפני הקב"ה.

נדמה שראשונים אלו טרחו לפרש כן בל נטעה בפירוש האלטרנטיבי החס על דם הבהמה. (אכן גם בדעת הפרשנים לעיל (התרגום, רש"י ור"י בכור שור) יתכן לפרש שסברו שזהו רק חומרת המעשה, אבל טעם הכתוב הוא מטעם אחר, מטעם אבק ע"ז כפי שפירשנו, ולא רציחה).

ה. "כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הוּא וְאֲנִי נֹתְתִיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשֵׁיכֶם"

בפרשה זו נאמרו עוד כמה הלכות³⁴, ומן הראוי להתייחס לפחות לעוד הלכה אחת, משום שעל פניו מהמשך הפרשה רואים שב'דם' יש נקודה מהותית יותר, התורה מגדירה את הדם כ'נפש'. מכאן לכאורה יש ראייה ניצחת למפרשי הפרשה על דרך הצמחונות.

וכך ממשיכה התורה (אחר שחיטה והעלאת חוץ):

וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל דָּם וְנֹתַתִּי פָנָי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֵלֶת אֶת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקִּרְבִּי עִמָּה: כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הוּא וְאֲנִי נֹתְתִיו

³³ אך יש כתבי יד שמורידים את האות א' במילות אדם (בשתיהן). לפי"ז פרחה לה הראיה.
³⁴ 1. שחיטת חוץ (לר"י – חולין. לר"ע – מוקדשים). 2. העלאת חוץ. 3. איסור אכילת דם. 4. כיסוי הדם. 5. טומאת אכילת נבלה וטריפה. יש להאריך במבנה הדומה שבהלכות הנ"ל, למשל הפתיחה "איש איש", וכן בולטת 'המילה המנחה' – "דם". ואכמ"ל.

לְכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי הַדָּם הוּא בְנֶפֶשׁ יְכַפֵּר: עַל כֵּן אָמַרְתִּי לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכַל דָּם וְהִגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם לֹא יֹאכַל דָּם:

לאיסור אכילת דם יש כאן הסבר מהותי – "כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר".

אך יש להתבונן בטעם איסור הדם הנ"ל, כי מפסוק זה משמע שבעיית אכילת הדם היא, כיון שהדם הוא הנפש - הוא נתון ושייך למזבח, וכאיסור אכילת חלב אשר נאמר בו - "כל חלב לה" (ויקרא ג, טז) וסמוך לו שם (יז): "כל חלב וכל דם לא תאכלו". ועוד בויקרא (ז, כ): "כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה' ונכרתה הנפש האכלת מעמיה: וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה". - משמע שעניין הדם כעניין החלב ששייך לה'.

אך בהלכה הבאה כאן בפסוקים הסמוכים - מצוות כיסוי הדם בחיה ועוף (- שלא שייכים למזבח³⁵), מבואר טעם עקרוני אחר: "כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יכרת".

מבואר שאכילת הדם הוא הנפש, היא אסורה בפני עצמה גם ללא קשר למזבח. מבחינה עקרונית לא ראוי לאכול נפש!

הבנה זו לכאורה סותרת את כל הנאמר לעיל.

טרם אביא את מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בפירוש פסוק זה, אקדים את מה שהצעתי בביאור פסוק זה.

כידוע, דרך ומנהג עובדי ע"ז וכפי הנראה גם אצל זובחים לשעירים, היה לעבוד בדרכי אכזריות ושאר תועבות. דוגמא קיצונית היתה זביחת הילדים (מעביר זרעו למולך), כנאמר בדברים (יב, לא):

"הַשְּׂמֵר לְךָ פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הַשְּׂמֵדִם מִפְּנֵיךָ וּפֶן תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֹהִים אֵת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה בֵּן גַּם אֲנִי: לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָּל תוֹעֵבֹת ה' אֲשֶׁר שָׁנֵא עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֵת בְּנֵיהֶם וְאֵת בָּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם".

ובירמיה (יט, ה):

"וּבָנָיו אֵת בְּמוֹת הַבַּעַל לְשַׂרְף אֵת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ עֲלוֹת לַבַּעַל אֲשֶׁר לֹא צוֹיֵתִי וְלֹא דִבְרַתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי".

כך מצאנו באבר מן החי, שהיה מדרכי הע"ז. כפי שביאר הרמב"ם במו"נ ח"ג מח:

³⁵ עיין בריש דברי הרמב"ן עה"פ 'כי נפש הבשר בדם הוא...!'

"ואמנם טעם 'אבר מן החי' הוא היותו מקנה ומלמד אכזריות. ועוד שכן היו עושים אז מלכי היגוים. וגם לעבודה זרה היו עושים כן – רצוני לומר: שהיו חותכים מן הבהמה אבר ידוע ואוכלים אותו.

והוא אשר מצינו במשנה "עורות לבובין" (מסכת עבודה זרה פ"ב מ"ג), ופירש שם ברמב"ם: "ולבובין, גזור מלב. לפי שהיו נוקבין על לבן ומוציאין אותו והוא מין מעבודת הבעלים".

וכך פירשו כמה ראשונים את טעם איסור בשר וחלב³⁶. וכן מצאו כמה חוקרים. כך גם היה אחד מדרכי החיבור והפולחן על ידי עבודת הדם – הוא הנפש. לחטוף חי ולשוחטו, לשפוך דמו ואף לאכול את דמו ונפשו. ועל ידי אכילת הדם תתחבר נפש האדם בשדים³⁷.

על רקע סיאוב זה הנובע ממקום עמוק בנפש העובד, אשר משתמש בנפש הבהמה, דיברה תורה. "דם לא תאכלו" שהרי "דם הוא הנפש", לא ראוי לאדם לזבוח, לשפוך ולאכול נפש החי. כנגד העובדים את אלוהיהם ושדיהם ע"י התאכזרות ואכילת נפשות דיברה תורה. כי לא כן רצה ה', לא נאה לעבוד בדרך זו, אבל נתתי לכם דרך אחרת בזה – "ואני נתתי לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר".

1. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בטעם איסור אכילת דם

תוך כדי שמתבהר לי עניין זה, מצאתי שכמעט הכל כתב הנשר הגדול במורה נבוכים. דברי המו"נ באריכות תמצא בהערה³⁸.

³⁶ ספורנו עה"ת בכל מקום שנזכר בשר וחלב. אברבנאל. וכך שיער הרמב"ם כמו"נ (ח"ג, מח): "אבל אסור בשר בחלב הרי עם היותו מזון גס מאוד בלי ספק, וגורם מילוי רב, אין הדבר רחוק לדעתי שיש לעבודה זרה בכך שייכות, ושמא כך היו אוכלין בעבודה מעבודותיה או באד מאדיהם. וממה שמחזק את זה לדעתי, שאסור בשר בחלב הזכירו פעמים בתחילת הציווי בו כאשר הזכיר מצוות החג, שלוש פעמים בשנה וגו', וכאילו יאמר בחגכם וביאתכם לבית ה' אלוהיך לא תבשל מה שתבשל שם בצורה פלונית כפי שהיו הם עושים, זהו המתקבל יותר לדעתי בטעם איסור, אלא שלא ראיתי את זה כתוב כמה שעיינתי מספרי ה"צאבה".

³⁷ ספורנו ויקרא יז, ז. אברבנאל. ועיין לעיל סוף פרק ראשון של המאמר.

³⁸ בחלק שלישי פרק מו:

"ודע כי ה"צאבה" [- דת אלילית קדומה] היה הדם אצלם טמא מאד, ועם זאת היו אוכלים אותו בדמותם שהוא מזון השדים, וכאשר אוכלו מי שאוכלו כבר נתחבר עם השדים, ויבואו אליו ויודיעוהו העתידות כפי שמדמים ההמון מעניני השדים. והיו שם אנשים שאכילת הדם קשה עליהם, מפני שהוא דבר שטבע האדם קהה ממנו, ולפיכך היו שוחטים בעל חי ומקבצים דמו בכלי או בגומה, ואוכלים בשר אותו הנשחט סביב אותו הדם, ומדמים בפעולה זו שהשדים אוכלים אותו הדם שהוא מזונם, והם אוכלים הבשר, ותושג הרעות, כיון שהכל אוכלו על שלחן אחד בקבוצה אחת, ויבואו אליהם בדמיונם אותם השדים בחלום, ויודיעום נעלמות, ויעזרו להם. כל אלה השקפות שהלכו אחריהן באותן הזמנים, והיו חשובות מפורסמות, לא היה ספק אצל ההמון באמתתן, ולכן באה התורה - השלמה אצל יודעיה - לסלק את אלה החללים המושרשים, ואסרה אכילת הדם, והחמירה באיסורו כדרך שעשתה באזהרה על עבודה זרה בדיוק, אמר יתעלה ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם וגו', כמו שאמר בנותן מזרעו למוֹלך "ונתתי את פני בנפש ההיא" וגו', ולא נאמר כיוצא בפסוק זה במצווה שלישית זולת עבודה זרה ואכילת הדם, כי אכילתו הייתה מביאה למין מעבודה זרה והיא עבודת השדים.

וטיהרה [שפד] את הדם, ועשאתו מטהר מי שהוזה בו, "והזית על אהרן ועל בגדיו" וגו' וקידש הוא ובגדיו, וציווה להזותו על המזבח, ונעשת כל העבודה פיזורו שם לא קיבוצו, ואמר "ואני נתתי לכם על המזבח לכפר", ושם מתפזר כמו

ובטעם איסור אכילת דם ובפירוש הפסוק "כִּי נֶפֶשׁ הַבֶּשֶׂר בְּדָם הוּא" וגו' חלק עליו הרמב"ן. נתרכז בנקודה זו. זה לשון המו"נ אשר הביא הרמב"ן עה"ת:

"והרב כתב במורה הנבוכים: (ג מו) כי היו הכשדים מואסים הדם ויחשבוהו להם לטומאה, אבל יאכלו ממנו הרוצים להתחבר לשדים ולהנבא מהם העתידות. והתורה תכווין לעולם להרוס בניני סכלותם בהפוך מחשבותיהם, ולכך אסרה הדם באכילה, ובחרה בו להטהר בהזאות ולזרקו על המזבח לכפרה. ולכך אמר (פסוק י) ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמו שאמר בנותן מזרעו למולך (להלן כ ו) שהוא מביא למין ממיני ע"ז כי לא נאמר כן במצוה אחרת".

קושיית הרמב"ן ופירושו

הרמב"ן לא הסכים עם דברי הרמב"ם³⁹. וכך השיב על דבריו:

"ואלו דברים מיושבים, אבל הכתובים לא יורו כן. שהם יאמרו תמיד בטעם האסור "כי נפש כל בשר דמו בנפשו" (פסוק יד), "כי נפש הבשר בדם הוא" (פסוק יא), והחזיר במשנה תורה (דברים יב כג) "רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר".

לכן הסיק הרמב"ן בטעם אכילת דם כפירוש המהותי:

שאמר "ואת כל הדם ישפך", ואמר "ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלוהיך". וציווה לפזר דם כל בהמה הנשחטת ואף על פי שאינה קורבן, אמר על הארץ תשפכנו כמים והזהיר מלהתקבץ סביבו ולאכל שם, ואמר: "לא תאכלו על הדם". וכיון שהתמידו במרים ונהו אחר המפורסם אשר חונכו עליו מאחוות השדים על ידי האכילה סביב הדם, ציווה יתעלה שלא יאכל בשר תאוה במדבר כלל, אלא יהיה הכל שלמים. וביאר לנו כי טעם הדבר כדי לפזר הדם על המזבח ולא יתקבצו סביבו, ואמר למען אשר יביאו בני ישראל וגו' ולא יזכחו עוד את זבחייהם לשעירים וגו'.

אבל יישאר עניין החיה והעוף, לפי שאין קורבן מן החיה כלל ואין עוף קרב שלמים, ולכן ציווה יתעלה סמוך לכך, שכל חיה ועוף שבשרם מותר באכילה כאשר נשחטו מכסין דמן בעפר כדי שלא יתקהלו עליו לאכול סביבו. והנה נגמר העניין ושלמה המטרה להפר האחוה בין השוטים באמת ובין שדיהם.

ודע, כי האמונה הזו התחדשה קרוב לזמנו של משה רבנו ונהו אחריה רבים, וטעו בה בני אדם, תמצא זה מפורש בשירת האזינו, יזכחו לשדים לא אלה אלוהים לא ידעום חדשים מקרב באו לא שיערום אבותיכם. וכבר ביארו חכמים ענין אמרו 'לא אלה', אמרו שהם לא חדלו מלעבוד נמצאים עד שעבדו דמיונות, לשון ספרי: לא דיין שהם עובדים חמה ולבנה כוכבים ומזלות אלא שעבדו בבואה שלהם, ובבואה שם הצל.

ואחזור למה שאנחנו בו, ודע שלא נאסר בשר תאוה אלא במדבר בלבד, כי מאותן ההשקפות המפורסמות, שהשדים שוכנים במדברות ושם מדברים ומתגלים, אבל בערים ובשוב אינם נראים, עד שמי שרצה מאנשי העיר לעשות דבר מאותן ההזיות צריך לצאת מן העיר לשימון ולמקומות השוממין, ולפיכך הותר בשר תאוה אחר שנכנסו לארץ. ועוד כי תוקף אותו החולי יורד בלי ספק, ומתמעטים הנוהים אחר אותם ההשקפות.

ועוד שקשה מאוד קרוב להיות נמנע שיהא כל הרוצה לאכול בשר בהמה יעלה לירושלם. ומחמת כל הסיבות הללו לא נאסר בשר תאוה אלא במדבר. ע"כ.

³⁹ אכן יש לעיין אם חולק הרמב"ן בעיקרי הדברים הנ"ל – שמטרת איסור 'בשר תאוה' הוא מניעת זביחה לשעירים. לכאורה אלו הם פסוקים מפורשים "ולא יזכחו עוד את זבחייהם לשעירים". ואף שבמגמת הקרבנות הרמב"ן הינו בר פלוגתא גדול על הרמב"ם, וסבירא ליה שעבודה זו תיקון רוחני גדול, מ"מ יש לומר שבבשר תאוה מודה הוא לרמב"ם כמש"כ לעיל בפרק א. אך מפירושו באחרי מות משמע שגם בזה חלק עליו. עיין בסוף המאמר.

"והראוי שנפרש בטעם איסורו, כי השם ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם, כי הוא לבדו בהם מכיר את בוראו. ואף ע"פ כן לא התיר להם באכילה מתחילה רק הצומח לא בעלי הנפש. כאשר בא בפרשת בראשית שנאמר (בראשית א כט) "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע" וגו'. וכאשר היה במבול שנצולו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון לו, התיר להם השחיטה. כמו שאמר (שם ט ג) "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל", כי חיותם בעבור האדם. והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם, שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם. ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפניו יתברך, לא שיאכלוהו. כי אין ראוי לבעל נפש שיאכל נפש, כי הנפשות כולן לאל הנה⁴⁰, כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה, ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל (קהלת ג יט)."

הגנת הריטב"א מקושיית הרמב"ן

הריטב"א בחיבורו 'ספר הזכרון' אשר נתייחד להגן ולפרש דברי 'הרב המורה' המובאים בפירושו הרמב"ן, ביאר והגן על דברי המו"נ הנ"ל מקושיית רבו (רביה דרביה), וכתב כי 'נשמט' לרבו הרמב"ן מלשון המורה 'מה שהוא עיקר הכל'. וז"ל (פרק י'):

והאמנם כי קושיית רבינו ז"ל מן הפסוקים קושייא חזקה היא, אך כאשר נתתי את לבי בלשון המורה מה שהוא עיקר הכל, והוא מה שהיו חושבים ה'צאבים' שהדם הוא מזון השדים,⁴¹ ומפני שהנפש החיונית דבק בדם ולא בבשר, והדם חומר לו, נתיחד אצלם לפי מחשבתם שהוא מזון לשדים יותר משאר מזונות שהיה נחשב להם בשדים שהם נפשיים לא גופים עבים. ולזה יחדו להם מה שהוא קרוב אל הנפש יותר ולפיכך לדעת המורה תלו הכתובים איסורו מעד הנפש כי הוא הסיבה המביאה למחשבה זו ונחשב לכפרה ג"כ. וזהו כי הדם הוא בנפש יכפר, נפש תחת נפש. כן נראה דעת המורה לפי לשונו.

פירוש הרמב"ן בטעם איסור בשר תאווה במדבר

המעין בדברי הרמב"ן בפירושו על פרשת אחרי מות, יווכח כי גם בזה הלך בדרך אחרת מטעם המו"נ, וכפי שסבר הרמב"ן בכלל הקרבנות בטעמים המהותי, גם כאן הרמב"ן מדגיש יותר את שיוך הדם למזבח, ופחות את חשש הזנות אחרי השעירים. דהיינו, שנוכחות המשכן בקרבת האדם אוסרת לשחוט ולזרוק את הדם בחוץ. לא אאריך בהבאת כל דברי הרמב"ן, ויובאו כמה ציטוטים בהערה⁴². ואכן מפרשי הפרשה על דרך הצמחונות יגייסו את דברי הרמב"ן לשיטתם.

⁴⁰ על דרך המשנה בנדרים (ד, ג) "אמר להן, שהטהורה נפשה לשמים וגופה שלו".

⁴¹ לא מצאתי דברים אלו ברמב"ם. כנראה דברים אלו, לדעת הריטב"א, הם הביאור הפשוט של דברי המו"נ. טעם כעין זה נמצא גם בספורנו. יעוין לעיל סוף פרק א'.

⁴² על תחילת פרשת שחטי חוץ: "והוא האיסור בבשר התאווה ונתן הטעם בעבור שיקדישום לה' ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה' ויקטיר עליו החלב ... ופירש שם (פסוק כ) הטעם כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' לומר כי היה האיסור מתחילה בהיותם במדבר שיקל עליהם להביא כל זבחייהם אל פתח אהל מועד אבל אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר

אך לענ"ד דגש דבריו הם על שיוך הדם למזבח, ולא את רצון הכתוב להרחיק או לצמצם את הריגת הבע"ח⁴³.

אך המעיין בדברי הרמב"ן בראה אשר בספר דברים (יב, כב) יראה שנצמד הרמב"ן לטעם המו"נ וכפי שנתבאר במאמר. וז"ל:

"אסר להראות הדם על פני השדה ולזבוח כלל רק לפני משכן ה' להרחיק אותם מן החטא ההוא".

אך ציין שם בסוף:

"ולא שיהיה זה עיקר טעם איסור הדם כי הכתוב מפרש טעמו "כי הדם הוא הנפש" כאשר בסדר אחרי מות".⁴⁴

תאווה וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשין וזה טעם מה שהזכיר בכאן אשר ישחט במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטים מחוץ למחנה שיהיו חייבים להביא אותם אל פתח אהל מועד כי אע"פ שיתיר בשר תאווה כשירחיב השם גבולם מפני שאינם במקום המקדש לא יתיר כן במדבר אפילו חוץ למחנה לפי שאינם רחוקים מן המזבח כאשר יהיו בארץ שירחיב השם גבולם כי אז יתיר להם בשר תאווה..."

ולהלן עה"פ "כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח" פירש: "והראוי שנפרש בטעם איסורו כי השם ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם כי הוא לבדו בהם מכיר את בוראו ואף ע"פ כן לא התיר להם באכילה מתחילה רק הצומח לא בעלי הנפש כאשר בא בפרשת בראשית שנאמר (בראשית א טז) הנה נתתי לכם את כל עשב זרע וגו' וכאשר היה במבול שנצולו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון לו התיר להם השחיטה כמו שאמר (שם ט ג) כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל כי חיותם בעבור האדם והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם, ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפניו יתברך לא שיאכלוהו כי אין ראוי לבעל נפש שיאכל נפש כי הנפשות כולן לאל הנה נפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל".

היצמדות הרמב"ן לטעם זה, אולי מסבירה גם את פירושו לשיטת ר"ע בשחיטת חולין במדבר ודלא כהרמב"ם. עיין לעיל סוף פרק ג. ועיין בפירוש הרמב"ן לחולין יז ע"א.

וכפי שכתב כאן (הובא בהערה הקודמת): "והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם, ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם".⁴³

ונראה שלפני הר"י אברבנאל היתה גרסה אחרת בדברי הרמב"ן לדברים יב, כב, כי בפירושו בפרשת אחרי מות (יז, יא) הינו אומר על הרמב"ן, שהוא עצמו מחזיק בסדר ראה כדעת הרב המורה וייחסה לעצמו. וחוזר ואומר "וזכרו בשם עצמו לא זכרו בשם זולתו". ולאחזקו של דבר אומר הרמב"ן בפירוש "וכבר הוזכר זה במורה נבוכים". והנה בקשר לסתירה כבר ביארנו שאין כאן כל סתירה. ואולי הפסקה "וכבר הוזכר זה במו"נ" הנה הוספה ברמב"ן שלא היתה בפני הר"י אברבנאל. ומעניין שבכתב היד פולדא חסר הקטע האחרון שבפירושו הרמב"ן החל מהמילים "וכ"ש שהוצרך להזכיר איסורו וכו' עד סוף הפסוק. – עכ"ל הרב קלמן כהנא (מהדיר ומגיה ספר הזכרון לריטב"א) בהקדמה, הערה 9.